

Ф. М. МЕДВІДЬ

В. Х. ДІЕГО ДОНОСО

РЗАЄВ ІЛЬХАМ САГІБ ОГЛИ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ У СВІТІ, ЩО ЗМІНЮЄТЬСЯ*

Наукові праці МАУП, 2011, вип. 3(30), с. 42–45

Розглянуто систему національної безпеки і національних інтересів України в умовах інтеграції в європейську систему колективної безпеки.

Стратегія національного розвитку України, що базується на системі національних інтересів та пріоритетів, включає і стратегію національної безпеки держави, яка визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [3]. З урахуванням геополітичної і внутрішньої ситуації, діяльність усіх державних органів в Україні має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні та нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викоріненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу й обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації [1].

Державна політика національної безпеки України формується і реалізується за умов, коли в сучасному світі нівелюється різниця між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки, зрос-

тає вага несилових (політичних, економічних, соціальних, енергетичних, екологічних, інформаційних тощо) складових її забезпечення [14–16; 26, 399–410] та формуються в межах ЄС — європейська наднаціональна ідентичність, а в рамках СНД — панросійська [18; 19, 1–58].

Узагальнення теоретичного надбання, а також практики реалізації зовнішньополітичних завдань сприяє окресленню складових національної безпеки України у зовнішній площині, до яких, як відомо, зараховують: гарантування і захист прав українських громадян і співвітчизників за кордоном; збереження цілісності і територіальної недоторканності Української держави; досягнення високого економічного розвитку і відповідно гідного місця в міжнародному поділі праці, а також протистояння енергетичним загрозам; адекватне співвідношення національних інтересів з участю у наднаціональних міжнародних структурах; формування позитивного іміджу Української держави [2].

Зовнішньополітичні імперативи України спираються на загальновизнані норми і принципи міжнародного права, серед яких принцип визнання загальнолюдських цінностей, активної міжнародної співпраці є визначальним. Він передбачає на взаємній основі: суверенну рівність і повагу суверенітету; територіальну цілісність і непорушність кордонів; невтручання у внутрішні справи; дотримання і виконання міжнародних договорів і зобов'язань; врегулювання міжнародних спорів і конфліктів виключно мирними, політичними засобами. Для оптимального використання зазначених зовнішньополітичних імперативів Україн-

* Стаття підготовлена на основі тез доповіді, виголошених на VIII Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні питання реформування правової системи України”, що відбулась 17–19 червня 2011 р. на базі юридичного факультету Волинського національного університету ім. Лесі Українки.

на потребує конфігурації політичних сил навколо національних інтересів і безпеки [13, 59–68].

Національна безпека виступає як важлива функція кожної держави, що покликана гарантувати сприятливі умови для життя і продуктивної діяльності громадянам, державних інститутів, захищати життєво важливі інтереси людини, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Національна безпека, як зазначено у ст. 1 Закону України “Про основи національної безпеки України”, виступає як “захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам” [1]. Захищеність людини і громадянина, суспільства і держави забезпечується відповідною діяльністю, яка зменшує або відвертає ймовірні загрози і підвищує захисні, мобілізаційні функції у період небезпеки чи загроз. В основі цієї діяльності лежить обстоювання і реалізація національного інтересу певної країни — глобального, всеохоплюючого інтегрального інтересу, втілення якого уможливило здійснення життєво важливих приватних, групових і суспільних інтересів переважної більшості громадян. Отже, національна безпека є своєрідним синтезом інтересів і потреб усіх соціальних суб’єктів.

Національна безпека, проблеми її забезпечення стали центральною темою сучасної діяльності як держави, так і дослідників. Серед учених, які піднімають вузлові проблеми національної безпеки, варто відзначити роботи таких дослідників, як О. М. Андреева, О. Ф. Белов, О. А. Бельков, В. Ю. Богданович, О. С. Бодрук, В. Т. Білоус, І. Бінько, М. П. Вавринчук, О. С. Власюк, А. С. Гальчинський, М. Ф. Головатий, В. П. Горбулін, О. М. Гончаренко, В. М. Грубов, Я. Р. Дашкевич, О. Г. Данілян, М. А. Дмитренко, О. Дзьобань, С. І. Здіорук, А. Б. Качинський, О. А. Корнієвський, В. Косевцов, Є. Я. Кравець, Т. Кузьо, О. В. Литвиненко, В. А. Ліпкан, Н. Р. Нижник, В. М. Олуйко, М. І. Панов, Б. О. Парахонський, Г. М. Перепелиця, М. А. Поручник, Г. Г. Почепцов, Г. П. Ситник, О. Соснін, В. С. Цимбалюк та ін.

Правову основу національної безпеки становлять Конституція України, закони, інші нормативно-правові акти, а також визнані Україною міжнародні договори і угоди.

Національні інтереси виступають як реалізація природного права народу на гідне існування, як важлива детермінанта національного відро-

дження України. Вона набуває особливої гостроти в моменти, коли виникають нагальні потреби необхідності задовольнити спрагли національні сподівання і потреби та максимально використати багатющі національні ресурси [7, 228–245; 12, 112–117].

Науковий підхід до визначення національних інтересів передбачає, на наш погляд, врахування історичних, соціально-політичних та економіко-географічних чинників функціонування української нації. Вихідними засадами при цьому є чітке розуміння того, що являє собою сучасна українська нація у вузькому значенні, як етнічно однорідна спільнота громадян української національності, що проживають в Україні, та в широкому значенні — як відкрита поліетнічна спільнота, що історично склалася на території України, яка усвідомлює себе українським народом, а її члени — громадянами України, тобто мова йде про політичну націю.

Національний інтерес, на нашу думку, можна визначити, виходячи саме з суттєвих ознак нації як етносоціальної спільноти. Структура національного інтересу змінюється залежно від завдань нації, ступеня (етапів) її консолідованості (початковий етап формування, етап національно-визвольної боротьби, розквіт національної спільноти тощо).

Щодо нації-держави як суб’єкта міжнародного права, то національний інтерес звернений усередину спільноти, до умов її внутрішнього функціонування і прояву її ознак. Націю — державу як суб’єкт міжнародних відносин, вважаємо, характеризує національно-державний інтерес, який виступає в загальному плані як мотивація зовнішньополітичної діяльності держави. Національно-державний інтерес України в перехідний період становлення незалежної держави можна охарактеризувати як національне виживання, що повністю підпорядковане завданням стабілізації ситуації у державі і забезпеченню переходу до демократичного суспільства, зорієнтованого на ринкову економіку. Він передбачає формування механізму зовнішніх відносин як основи зміцнення стабільності і відвернення міжнародних конфліктів, цивілізованих входжень у систему колективної та міжнародної безпеки.

Саме за умов сучасних викликів і загроз ХХІ ст., переосмислення системи і розуміння національних інтересів назріла необхідність створення загальнонаціональної концепції розвитку Української держави та поетапної програми її реалізації. За цих умов зміцнення національної без-

пеки України необхідно розглядати як одну з головних передумов її існування, самозбереження та подальшого розвитку як незалежного та повноправного члена світового співтовариства [4; 8–10; 23].

В умовах осмислення механізмів і формування міжнародної колективної безпеки, глобалізаційних викликів і загроз та необхідності осмислення і побудови системи колективної безпеки змушують аналітиків, правлячу еліту в Україні до більш виваженого і глибинного осмислення національних інтересів, їх небезпек і загроз та пріоритетів розвитку держави [17; 20; 21].

Євроінтеграція є основним і незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України і визначена стрижнем стратегії економічного та соціального розвитку нашої держави на наступне десятиріччя [2]. Намагання України бути визнаною європейською державою спирається на спільне із західним світом розуміння й бачення суспільних цінностей. Україні при цьому належить законодавчо адаптуватися до права Європейського Союзу, яке не зводиться лише до законодавства ЄС, а охоплює загальні принципи, цінності і правову культуру.

Політика зміцнення національної безпеки України та підпорядкована їй зовнішньополітична стратегія держави визначальним чином пов'язані з інтеграцією до НАТО та Європейського Союзу. В умовах глобалізації, коли національна безпека будь-якої країни не може бути адекватно захищеною без тісної співпраці з впливовими міжнародними структурами безпеки, євроатлантична інтеграція залишається ключовим елементом політики національної безпеки нашої держави, гарантією нашого вільного, демократичного, економічного, соціального розвитку. За формування єдиного світового простору міжнародної безпеки, на думку аналітиків, позиції нейтралітету та позаблоковості неухильно втрачають сенс [17, 5; 20]. Вступ до ЄС є стратегічною метою України, досягнення якої має супроводжуватися упровадженням європейських політичних, економічних, соціальних стандартів у контексті реалізації національних інтересів держави. Євроінтеграційна стратегія України повинна враховувати взаємопов'язаність процесів інтеграції до ЄС та НАТО. Отже, європейський та євроатлантичний напрями інтеграції України виступають як провідні та системно пов'язані чинники національної безпеки держави, гарантуючи сучасну й адекватну відповідь на новітні загрози та виклики [5; 24, 155–236].

Стратегія національної безпеки України вимагає розбудови ефективної та економічно виправданої системи управління національною безпекою. Насамперед йдеться про загальнодержавні механізми, які створюються і реалізуються узгодженими діями Президента України як Глави держави, органів виконавчої та законодавчої гілок влади, а також правосуддя [3].

Вдосконалення управління національною безпекою України в системі сучасних міжнародних відносин передбачає два сценарії: прийняття змін (нової редакції) Конституції України щодо уточнення повноважень та компетенції Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України та привести діяльність інститутів державної влади відповідно до організаційно-правових положень скасованої політичної реформи 2004 р. з уточненням окремих законів та нормативних актів [22, 179–290; 25].

Докорінна трансформація міжнародних відносин, нові виклики світовій безпеці, і Україні зокрема, висунули на порядок денний необхідність перегляду зовнішньополітичної концепції Української держави. Висновок полягає в тому, що нині при новому характері загроз для того, щоб залишатися позаблоковим чи нейтральним у традиційному розумінні цих понять, потрібно зважати на новітні загрози, такі як: розповсюдження наркотиків; зростання неконтрольованої міграції, яка зазвичай супроводжується нелегальним розповсюдженням зброї і наркотичної сировини; злочинності, різних небезпечних хвороб тощо. Не можна бути нейтральним щодо енергетичних та економічних загроз, інформаційного впливу тощо. В українських реаліях до цього списку ще додається загроза територіальної цілісності та унітарності держави. Усі ці моменти потребують або входження до НАТО, або такого варіанта позаблоковості, який би давав гарантії безпековому існуванню України.

Література

1. Закон України "Про основи національної безпеки України" // Уряд. кур'єр. — 2003. — 30 лип.
2. Закон України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" від 1 липня 2010 р. // zakon1.rada.gov.ua
3. Про стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007 // Уряд. кур'єр. — 2007. — № 43. — 7 берез.
4. Безпека України — 2010 / За ред. В. П. Горбуліна, А. М. Зленка, Г. К. Крючкова, В. П. Семиноженка. — К., 2007. — 124 с.

5. Бутусов Ю. и др. Мы сами открыли ворота, мы сами... // Зеркало недели. — 2010. — 24–29 апр.
6. Горбулін В., Литвиненко О. Європейська безпека: можливий шлях послабити виклики і загрози // Дзеркало тижня. — 2009. — 7 листоп.
7. Дергачов О. П. Партнерський потенціал України: становлення і реалізація. — К., 2009. — 496 с.
8. Карасьов В. Україна — Росія: асиметричне партнерство // Дзеркало тижня. — 2010. — 20–26 берез.
9. Козырева Т. "От безопасности Украины — до безопасности Европы". Во Львове начинает работу Международный форум при участии экспертов высшего уровня // День. — 2010. — 13 апр.
10. Козырева Т. "Украина выходит из серой монотонности". Львовский форум дал старт общенациональной дискуссии по вопросам государственной политики безопасности // День. — 2010. — 22 апр.
11. Княжанский В. Харьковский шок. Шли за газом. А получили? // День. — 2010. — 22 апр.
12. Медвідь Ф. М., Буга Р. І. Національні інтереси України та їх пріоритети в умовах глобалізованого світу: небезпеки та загрози // Наук. пр. МАУП / Редкол.: В. Б. Захожай (голов. ред.) та ін. — К.: МАУП, 2001. — Вип. 3(26). — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2010. — С. 112–117.
13. Медвідь Ф. М. Посилена угода Україна–ЄС в контексті вироблення стратегії національного розвитку // Україна–ЄС: на шляху до нового формату відносин: Матеріали міжнар. "круглого столу" (К., 24 квіт. 2008 р.) / Нац. ін.-т проблем міжнар. безпеки. — К.: НІПМБ, 2008. — С. 59–68.
14. Медвідь Ф. М. Інформаційна безпека України: генеза і становлення // Наук. пр. МАУП / Редкол.: В. Б. Захожай (гол. ред.) та ін. — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2010. — Вип. 2(25). — С. 116–122.
15. Медвідь Ф. М. Енергетична безпека України: становлення національної стратегії // Наук. пр. МАУП / Редкол.: В. Б. Захожай (голов. ред.) та ін. — К.: МАУП, 2010. — Вип. 1(24). — С. 201–206.
16. Модернізація України — наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. — К., 2011. — 416 с.
17. Огризко В. У глухому куті "позаблоковості", або "нове малоросійство" української зовнішньої політики // Дзеркало тижня. — 2010. — 7–13 серп.
18. Орел А. Україна між Заходом і Сходом. Початок шляху // Дзеркало тижня. — 2011. — 2–8 квіт.
19. Пелагеша Н. Україна в смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації. — К.: НІСД, 2008. — 288 с.
20. Райхель Ю. Триумф маргинального мышления // День. — 2010. — 24 апр.
21. Сверстюк Е. Национальный стыд // День. — 2010. — 27 апр.
22. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика: Навч. посіб. / За заг. ред. Г. П. Ситника. — Хмельницький; К.: Кондор, 2007. — 616 с.
23. Строуб Тэлботт. "Вызов настоящего — сформулировать национальные интересы так, чтобы они соответствовали XXI веку". Интервью А. Гетьманчук // Зеркало недели. — 2010. — 3–9 апр.
24. Україна в системі міжнародної безпеки / Нац. ін.-т проблем міжнародної безпеки. — К.: ПЦ "Фоліант", ВД "Стило", 2009. — 572 с.
25. Україна в 2005–2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. — К.: НІСД, 2009. — 655 с.; Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. — К.: НІСД, 2008. — 744 с.
26. Україна у 2010 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія / За заг. ред. А. В. Єрмолаєва. — К.: НІСД, 2010. — 528 с.

Розкрито систему національної безпеки України. Запропоновано підходи інтеграції України в європейську систему колективної безпеки. Проаналізовано шляхи збереження національної ідентичності в межах ЄС і СНД.

Раскрыто систему национальной безопасности Украины. Предложено подходы интеграции Украины в европейскую систему коллективной безопасности. Проанализировано пути сохранения национальной идентичности в рамках ЕС и СНГ.

The system of national safety of Ukraine is exposed. Offered approaches of integration of Ukraine in the European system of collective security. The ways of saving of national identity are analysed within the limits of EC and CIS.

Надійшла 20 квітня 2011 р.